

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ

У статті розглянуто систему моніторингу якості вищої освіти зарубіжжя в контексті реформування українських закладів вищої освіти та трансформації суспільства. Проаналізовано зарубіжний досвід освітнього моніторингу, визначено його ключову роль в підвищенні якості освіти, різні підходи до суті понять «якість освіти», «моніторинг», теоретичні, методологічні та організаційні аспекти моніторингу репрезентовані українськими науковцями. Доведено, що якість вищої освіти визнано пріоритетом розвитку сучасного інформаційного суспільства, головною стратегією освітньої політики розвинених країн. Визначено, що моніторинг якості освіти спрямований на забезпечення дотримання відповідних стандартів освіти у діяльності закладів освіти та надання суспільству освітніх послуг високої якості. Водночас, враховуючи досвід країн ЄС, такий процес має відбуватися тільки законодавчим шляхом, після тривалих дискусій із залученням науковців-педагогів, викладачів закладів вищої освіти, різноманітних об'єднань та представників студентського самоврядування.

Враховуючи інтеграцію України в європейський освітній простір, варто взяти до уваги політику провідних країн щодо вимірювання стандартів якості освіти в контексті міжнародних вимог.

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, вища школа, освітній простір, дослідження, досвід, міжнародні стандарти, система державного управління якістю освіти.

Реформування української вищої освіти відбувається в контексті європейських культурно-освітніх процесів, позитивних змін та нових освітніх викликів. Враховуючи це мета сучасної вищої школи включає в себе побудову конкурентоздатної економіки, яка базується на знаннях, підвищенні якості зайнятості населення та зміцненні соціальної єдності суспільства.

Тому, одним із актуальних питань сьогодення є забезпечення якості освіти взагалі, а особливо вищої, та її відповідність міжнародним стандартам. Це є стимулом до моніторингу якості національної системи освіти, яку визнала Рада Європи, і її головним завданням є створення єдиного європейського освітнього простору. Ключову роль у моніторингу відіграє підвищення ефективності системи управління якістю освіти, а систематичність збору інформації є важливим

інструментом швидкого реагування на зміни внутрішнього і зовнішнього освітнього середовища. Це обумовлено необхідністю посилення ролі професіонала-експерта, який матиме значний досвід і достатньо часу для спостереження та оцінки різноманітних особливостей діяльності закладу освіти. Особливо необхідний в умовах реформування освіти в Україні задля введення сучасних освітніх стандартів постійний моніторинг якості освітнього процесу, його змісту та результатів.

В сучасних умовах проблема моніторингу якості освіти є предметом наукового дослідження в працях зарубіжних і вітчизняних учених. Так, вивченню досліджуваного феномена приділяють увагу такі зарубіжні дослідники, як: британський науковець Р.Барнет (визначив підходи до визначення якості вищої освіти; П.Якобссон (виокремив критерії до визначення якості вищої освіти); Л.Харві (виділив та обґрунтував підходи до встановлення якості вищої освіти) та інші.

Аналіз наукових праць цих дослідників дозволяє зробити висновки що проблема якості освіти на сучасному етапі модернізації освітніх систем різних країн світу зумовлена багатьма факторами, серед яких: 1) необхідність формування професійно підготовлених фахівців, які здатні забезпечити політичну незалежність, економічний і соціальний розвиток та конкурентоспроможність держави; 2) визнанням якості вищої освіти пріоритетом розвитку сучасного інформаційного суспільства, головною стратегією освітньої політики розвинених країн, зокрема Великої Британії, Нідерландів, Польщі, США тощо.

Провідне місце в умовах розбудови української системи освіти також посідає проблема якості освіти, її моніторингу, тому що, як зазначає Ж.Чернякова, вона визначає «суспільний розвиток держави в контексті євроінтеграційних процесів і конкурентоспроможність на європейському та глобальному ринку праці» [6, с.196]. Тому дослідження українськими науковцями зарубіжного досвіду проблем якості вищої освіти в контексті завдань, які стоять перед Україною, є актуальні й заслуговують на увагу. Наприклад, наукові пошуки О. Локшиної присвячені становленню й розвитку моніторингу якості освіти в

контексті світового виміру, визначенню сучасних підходів до організації досліджень з моніторингу якості освіти, характеристиці міжнародних моделей освітніх індикаторів. Т.Лукіна науково обґрунтувала українську систему державного управління якістю середньої освіти та запропонувала структуру моніторингових досліджень.

Наукові праці О.Ляшенко розкривають концептуальні засади моніторингу якості освіти, сутність категорій «якість освіти», «моніторинг», визначають стратегію якості основою освітньої політики країн світу та встановлюють управління якістю освіти як складника державного управління освітньою галуззю. Сучасні підходи розвитку поняття якості освіти у світовому контексті представлено у наукових розвідках О.Овчарук, аналіз і характеристику міжнародних порівняльних досліджень подано в працях І.Іванюк. Аналізу сутності понять «моніторинг», «якість освіти», з'ясування пріоритетних напрямів моніторингу якості інтернаціоналізаційної діяльності, характеристиці діяльності міжнародних організацій і агентств з контролю за якістю освіти, зокрема Агенства із забезпечення якості вищої освіти у Великій Британії, присвячено наукові публікації Ж.Чернякової. Автор, аналізуючи різноманітні документи (Національна доктрина розвитку освіти (2002), Наказ МОНмолодьспорту України «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні та її інтеграції в європейське світове освітнє співтовариство на період до 2010 року» (2007), Постанови «Про затвердження порядку проведення моніторингу якості освіти» (2011)), виокремила механізм організації та проведення моніторингу якості різних складових системи освіти України, запропонувавши стратегічні напрями діяльності щодо забезпеченні якості вищої освіти.

Посилення актуальності проблеми якості вищої освіти в Україні можна також пояснити тим, що у Законі України «Про вищу освіту» вона названа однією з найважливіших проблем сучасності, якій надається значна увага. Так, у першій статті цього документу серед основних категорій дається визначення «якості вищої освіти» та «якості освітньої діяльності». Суть першого визначення відображає рівень здобуття особою знань, умінь, навичок, інших

компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Водночас якість освітньої діяльності визначається як «рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань» [1, ст.1]. Не важко помітити, що ці два терміни взаємопов'язані: якість освітньої діяльності у ЗВО впливає на якість вищої освіти. Водночас остання коректує освітню діяльність закладу і кожного викладача зокрема. А тому, висвітлюючи обрану проблему, ми робимо аналіз наукових розвідок дослідників різних країн, присвячених якості вищої освіти (поняття компетентностей, набутих особою в процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою; результатів навчання – сукупності знань, умінь і навичок, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти тощо); а також результати якості освітньої діяльності (рівень організації освітнього процесу у ЗВО, що відповідає стандартам вищої освіти й забезпечує здобуття особою якісної вищої освіти). Також в 5 розділі цього документу (ст.16) регламентується забезпечення якості вищої освіти.

У зв'язку з тим, що головною метою моніторингу навчальних досягнень є поліпшення стану саме підготовки студентів, при окремих ЗВО створені спеціальні підрозділи. Так, при «Київському політехнічному інституті» в 2005 р. створено Інститут моніторингу якості освіти, завданнями якого визнано: створення технологій моніторингу якості вищої освіти, організація та проведення систематичного моніторингу якості підготовки фахівців та формування рекомендацій щодо удосконалення освітнього процесу, проведення систематичного ректорського контролю залишкових знань, інформаційна підтримка самоаналізу діяльності з питань якості освіти при підготовці до процедур атестації та акредитації. У НПУ ім.М.П.Драгоманова з того ж року введено моніторинг якості освіти з метою постійного, систематичного збору відомостей про освітній процес задля визначення оптимальних шляхів підвищення його якості та прийняття відповідних управлінських рішень. Науково-методичний центр кредитно-модульного навчання та моніторингу якості освіти

(Київський університет ім.Б.Гринченка, 2008 р.) здійснює аналіз даних з організації та проведення контролю знань студентів, заліково-екзаменаційних сесій, державної атестації, ректорських контрольних робіт, анкетування студентів тощо.

Відомо, що основним засобом вивчення навчальних досягнень студентів ЗВО є моніторинг, система інструментарію якого здатна оцінити ефективність освітнього процесу, передбачити подальші кроки до його підвищення, вивчення та врахування досвіду тих країн, де така система діє на високому рівні. Так, як зазначає Ж.Чернякова, створені у Великобританії міжнародні організації з контролю якості освіти розробили основні напрями оцінки якості міжнародних освітніх програм транснаціональної освіти, а також програми у різних галузях, що відповідає сучасним вимогам ринку праці [6, с. 198].

Значна кількість наукових пошуків присвячена визначенню сутності понять «моніторинг», «якість освіти». Так, наприклад автор в статті «Моніторинг якості інтернаціоналізованої освіти: досвід Великої Британії» опирається на визначення категорії якість освіти, яке визначено у документі «Оцінка якості вищої освіти у Великобританії», в якому під якістю вищої освіти розуміють рівень знань і вмінь, якими студент оволодів під час навчання за умови ефективного викладання, підтримки, оцінювання [6]. Одночасно дослідниця стверджує, що поняття «моніторинг», є категорією багатоаспектного трактування: «як постійний контроль, ретельне дослідження». Українські дослідники, не заперечуючи запропоноване трактування змісту вищезгаданої наукової категорії, пропонують свої варіанти. Наприклад, вони розглядають моніторинг якості освіти як «спеціально організоване спостереження за будь – яким процесом і з метою виявлення його відповідності бажаному результату або початковим прогнозам» (Л.Пустовіт); як «спосіб отримання певної інформації, можливості використання якої залежить від компетентності суб'єкта, у розпорядженні якого вона опинилася» (В.Горб); система збору, опрацювання й поширення інформації про діяльність освітньої «системи, що забезпечує безперервне відстеження за її станом і прогноз розвитку» (О.Локшина) та ін.

Зміст діяльності міжнародних організацій схарактеризувала Ж.Чернякова і, в першу чергу, агентств із контролю якості вищої освіти у Великій Британії. Заслуговує на увагу висновок автора не тільки про розробку цими організаціями теоретичних положень досліджуваної проблеми, але й їх практичну спрямованість, а саме – розробка спеціальних інструментаріїв та прийняття особливих заходів щодо контролю якості освіти. Заслугою автора є й узагальнення в таблиці змісту діяльності окремих національних організацій або агентств з контролю якості освіти [6, с.198]. Також Ж. Чернякова визначила та розкрила суть зовнішнього і внутрішнього моніторингів якості освіти в національній освітній системі країни. Одночасно вона зазначає, що міжнародна організація стандартизації пропонує перелік інтернаціоналізаційної діяльності, який зареєстрований та включений до моніторингу якості інтернаціоналізованої освіти [6, с. 200]. За нашим переконанням, цей висновок є важливим тому, що в умовах інтернаціоналізації відбувається об'єднання підходів щодо моніторингу якості освіти, яка визначається на внутрішньому рівні (самооцінку проводить сам навчальний заклад), на зовнішньому рівні (оцінка міжнародних програм); представлена національною акредитацією (оцінка міжнародних програм), міжнародною організацією зі стандартизації (ISO 9000); процедурою якісного аналізу інтернаціоналізації (для отримання інформації про інтернаціоналізаційну діяльність в іноземних закладах – IQRP). Останній моніторинг є незалежним і складається з представників, які очолюють університети й коледжі Великої Британії та є відповідальними за проведення моніторингу щодо визначення стандартів і якості освіти.

Зовнішній моніторинг складається з оцінювання навчальних програм вищих навчальних закладів, навчальних програм для аспірантів, підготовки вчителів, програм акредитації, які проводяться професійними, встановленими, керівними органами.

Внутрішній моніторинг якості освіти проводять фахівці самого навчального закладу з метою підвищення ефективності адміністрування, активізації навчально-виховної діяльності, проведення науково – дослідницької роботи тощо.

Враховуючи, що університети і коледжі Великої Британії є автономними, вони самі відповідають за підтримку освітніх стандартів і якість освіти, які надають.

Таким чином внутрішній моніторинг якості освіти на інституційному рівні передбачає вивчення наступних питань: освітня політика навчального закладу, перегляд і ухвалення програми моніторингу освіти, правила й механізми моніторингу освіти і процеси моніторингу та зворотного зв'язку. Для реалізації даного плану необхідно передбачити такі організаційні моменти, як: відбір персоналу для проведення моніторингу, оцінювання персоналу, внутрішня перевірка, визначенні зовнішніх екзаменаторів для проведення моніторингу [6, с. 201].

Отже, вищі навчальні заклади звертаються до зовнішніх екзаменаторів, які є незалежними й допомагають провести моніторинг якості освіти та визначити міжнародні освітні стандарти в контексті інтернаціоналізації європейського освітнього простору.

Переосмислення традиційної системи оцінювання знань учнів/студентів спостерігається й у Франції – країні, яка, як зазначає О. Пермякова, «здійснює пошук нових форм ефективності діагностики якості освіти відповідно до єдиних європейських стандартів, може бути цікавим і корисним для української освітньої спільноти» [5]. Автор наголошує на особливостях проведення моніторингу якості навчання з закладах освіти Франції в контексті сучасних міжнародних моніторингових досліджень і підкреслює, що головне завдання проведення моніторингу в освіті спрямоване на забезпечення її якості. Освітні департаменти Франції надають великого значення не лише моніторингу якості навчання на національному рівні, а й приділяють значну увагу міжнародним моніторинговим проектам з урахуванням національних надбань французької вищої школи. Це досягається за рахунок певних заходів: професіоналізації університетів з відкриттям нових спеціальностей, можливої інтеграції освітнього процесу і наукових досліджень, а головне – підтримки високої якості освіти через удосконалення процедур, механізмів і стимулів системи контролю її якості [2, с. 135]. Процеси реформування системи вищої освіти Франції торкнулись структури

навчальних програм, їх змісту й якості надання освітніх послуг, тобто державні структури намагаються змінити підхід з прямого контролю сфери вищої освіти на здійснення стратегічного управління. Так, у 2006 році для забезпечення якості освіти було створено урядовий орган AERES, завдання якого є перевірка і оцінювання якості, стратегій, розроблених саме освітянами та дослідниками. Один раз в чотири роки тільки після проходження процедури акредитації через AERES Міністерство укладає з закладами вищої освіти нову угоду. Окрім цього урядовий орган здійснює комплексне інспектування, що дає змогу виділити критерії вимірювання результатів й оцінювання ефективності діяльності закладів вищої освіти [2, с.136].

Поширенню досвіду діяльності Франції у сфері освіти сприяють міжнародні конференції, офіційні візити іноземних делегацій до країни та інші заходи. Один з таких візитів відбувся з 26 листопада по 3 грудня 2016 р. у рамках проекту «Навчальні програми професійного зростання». Українська делегація освітян зустрілася з представниками різних систем управління освітою Франції (Міністерство національної освіти, вищої освіти і наукових досліджень, національна генеральна інспекція управління освітою і наукових досліджень, яка забезпечує нагляд та оцінювання в системі управління освітою на всіх рівнях і в усіх сферах, контролює стан реалізації навчальними закладами державної освітньої політики). Цікавим досвідом для вирішення проблеми якості вищої освіти України є досвід Румунії, яка входить до європейського освітнього простору і є учасником проекту «Імплементация системи забезпечення якості освіти через співробітництво університету-бізнесу-уряду в ЗВО». Крім того країна досягла ступеня «чудової продуктивності» у 8 показниках з 20-ти: ступінь впровадження 1 і 2 університетських циклів, участі студентів у дворівневій системі вищої освіти, розробки зовнішньої системи контролю якості тощо. 30-35 вишів як державних, так і приватних відповідають досить високим стандартам якості освіти. З вересня 2009 р. Румунське агентство щодо забезпечення якості вищої освіти є членом Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти [4, с. 362-363].

Цікавим для України також є досвід вирішення проблеми якості вищої освіти країн Балтії, де освіта відзначається високою якістю, а заклади вищої освіти є одними з кращих у Європі. Вони першими з пострадянських країн підписали Болонську декларацію і розпочали реформування змісту і структури вищої освіти. Оцінка її якості, згідно з декларацією про співпрацю в галузі гарантії якості вищої освіти, здійснюється міжнародними комісіями, до складу яких включені зарубіжні експерти з країн ЄС (не менше 2-х, виключаючи участь представників Міністерства, ректорів та місцевої влади). У країнах Балтії переважають експертні форми оцінки якості освітніх програм, увага до внутрішньо університетської освітньої політики й системи контролю якості (відвідування, бесіди, різноманітні форми контролю тощо). Подібність в оцінці якості освіти в цих країнах не заважає їм мати й індивідуальні особливості. Так, у Естонії в 2009 р. було створено Естонське агентство з якості вищої освіти, яке відповідає за оцінку вищої і професійної освіти; у Латвії 1994 р. заснований Центр оцінки якості вищої освіти, що проводить реєстр програм вищої освіти і надає інформацію про ЗВО; у Литві за оцінку якості освіти відповідає Центр з оцінки якості вищої освіти, створений у 1995 р. (реорганізований у державну установу управління 2002 р.). Також особливостями в оцінці якості вищої освіти є те, що, наприклад, в Естонії не є обов'язковим ліцензування для державних ЗВО; при оцінюванні діяльності закладу вищої освіти якість знань студентів не перевіряється (відбуваються тільки бесіди) [3].

Таким чином для інтенсифікації моніторингу вищої освіти в Україні, органам освіти країни доцільно врахувати політику провідних європейських країн щодо вимірювання стандартів якісної освіти взагалі і вищої зокрема в контексті міжнародних вимог. Водночас важливо щоб, враховуючи в Україні досвід європейської вищої школи моніторингу якості освіти в контексті сучасних євроінтеграційних процесів, зберегти національну ідентичність.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 р. – *Електронний ресурс*. Режим доступу: vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrainy-pro-vyschu-osvitu.

2. Дурдас А. Вища освіта Франції в контексті сучасних євроінтеграційних процесів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. №1-2 (5051). С.132-137.

3. Конограй В.В. Система оцінки якості вищої освіти в країнах Балтії: порівняльний аналіз. *Педагогічні науки: теорія історія, інноваційні технології*. 2015. № 10. С. 345-355.

4. Никифорова Н.О. Румунський досвід забезпечення якості вищої освіти згідно стандартів ESG. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку (4-5 жовтня 2018 р.)*. Маріуполь. 2018. С. 362-364.

5. Пермякова О.Г. Моніторинг якості освіти Франції у контексті міжнародних досліджень. *Електронний ресурс*. Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_1/.../permyakova.pdf

6. Чернякова Ж.Ю. Моніторинг якості інтернаціоналізованої освіти: досвід Великої Британії. *Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя*. Психолого-педагогічні науки. 2013. № 3. С.196-201.

Literatura:

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» № 1556-VII vid 1 lypnia 2014 r. – Elektronnyi resurs. *Rezhym dostupu*: vuz.gov.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrainy-pro-vyshchu-osvitu [in Ukrainian].

2. Durdas A. (2017) Vysha osvita Frantsii v kontekste suchasnykh yevrointehratsiinykh protsesiv. *Neperervna osvita: teoriia i praktyka*. Seria: Pedagogichni nauky. Vyp. №1-2 (5051). S.132-137 [in Ukrainian].

3. Konohrai V.V. (2015) Systema otsinky yakosti vyshchoi osvity v krainakh Baltii: porivnialnyi analiz. *Prdagichni nauky: teoriia, innovatsiyni tekhnolohii*. № 10. S. 345-355 [in Ukrainian].

4. Nykyforenko N.O. (2018) Rumunskyi dosvid zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity zhidno standartiv ESG. *Materialy II Mizhnarodnoi naykovo-praktychnoi konferetsii «Stratehichnyi potentsial derzhavnoho ta terytorialnoho rozvytku» (4-5 zhovtnia 2018 r.)* Mariupol. S.362-364 [in Ukrainian].

5. Permiakova O.H. (2005) Monitorynh yakosti osvity Frantsii u konteksti mizhnarodnykh doslidzhen. *Elektronnyi resurs*. Rezhym dostupu: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_1/.../permyakova.pdf [in Ukrainian].

6. Cherniakova Zh. Yu. (2013) Monitorung yakosti internatsionalizovanoi osvity:dosvid Velykoi Brytanii. *Naukovi zapysky NDU im. M.Hoholia*. Psykholohopedahohichni nauky. № 3. S.196-201 [in Ukrainian].

Zavgorodnia T.K.

FOREIGN EXPERIENCE OF MONITORING OF THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN THE RESEARCH OF DOMESTIC SCIENTISTS

The system of monitoring of the quality of higher education of foreign countries in the context of reforming Ukrainian higher education institutions and transforming society is examined in the article. The foreign experience of educational monitoring is analyzed, its key role in improving the quality of education, different approaches to the essence of the definitions of «quality of education», «monitoring», theoretical, methodological and organizational aspects of monitoring, which represented by Ukrainian scientists, are determined. It is proved that the quality of higher education is recognized as a priority of development of modern information society, the main strategy of educational policy of developed countries. It has been determined that the monitoring of the quality of education is aimed at ensuring compliance with the relevant standards of education in the activities of educational institutions and providing high quality educational services to the society. At the same time, taking into account the experience of EU countries, such a process should only take place through legislation, after lengthy discussions involving scientists-pedagogues, teachers of higher education institutions, various associations and representatives of student self-government.

Considering Ukraine's integration into the European educational space, it is worth considering the policies of the leading countries to measure education quality standards in the context of international requirements.

Keywords: monitoring, quality of education, higher education, educational space, research, experience, international standards, system of public management of quality of education.

Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. Випуск 45. Херсон. 2020.
С.165-171. ISSN 2616-5597 (Print) DOI: 10/ 37915/ па.vi45.